

Krzysztof CZOPIK*

Anna SZCZEPAŃSKA-PRZEKOTA**

TEORETYCZNE PODSTAWY MODELI EMERYTALNYCH I ICH WSPÓŁCZESNE ODMIANY

Zarys treści: Formą materialnego zabezpieczenia ludzi po okresie aktywności zawodowej są tworzone przez rządy państw systemy emerytalne. W krajach Europy istnieją różne modele systemów emerytalnych. Ich podstawą jest system repartycyjny i kapitałowy. Problemy dotyczące ich funkcjonowania są przedmiotem wielu debat i analiz ekonomistów. Nabierają istotnego znaczenia w obliczu istniejących przemian społeczno-gospodarczych. Demografia, pandemia Covid-19 i konflikt zbrojny w Ukrainie wymuszają weryfikację skuteczności obecnie stosowanych rozwiązań w obrębie systemów emerytalnych. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie podstawowych kryteriów podziału modeli systemów emerytalnych oraz poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: czy istnieje wzorcowy system emerytalny? Analizie poddano czynniki i kryteria, które je charakteryzują. Analiza przedmiotu badań wskazuje, że nie istnieje jeden wzorcowy model systemu emerytalnego. Większość krajów europejskich przystosowuje rozwiązania emerytalne do wewnętrznych uwarunkowań ekonomiczno-społecznych. Kraje dążą do wypracowania optymalnego systemu emerytalnego, stabilnego ekonomicznie, pozwalającego na godne życie. W oparciu o przeprowadzoną dyskusję w podsumowaniu pracy zawarto rekomendacje wskazujące kierunek rozwoju modeli systemów emerytalnych.

Słowa kluczowe: model emerytalny, świadczenie emerytalne, demografia.

* Szkoła Doktorska Politechniki Koszalińskiej

** Wydział Nauk Ekonomicznych, Politechnika Koszalińska

Wprowadzenie

Formą materialnego zabezpieczenia ludzi po okresie aktywności zawodowej są tworzone przez rządy państw systemy emerytalne. W krajach europejskich istnieją ich różne modele. Finansowane są ze składek pracodawców i pracowników, a także ze środków z budżetu państwa. Odmiennie warunki gospodarcze i społeczne towarzyszyły powstawaniu systemów emerytalnych w poszczególnych krajach, tworząc rozwiązania organizacyjne i prawne mające wpływ na rodzaj wypłacanych świadczeń, zakres i sposób ich finansowania. W wydatkach budżetu państwa, w kosztach działalności przedsiębiorstw i instytucji wydatki emerytalne zajmują znaczną pozycję. Dlatego też, systemy emerytalne istotnie wpływają na stan finansów publicznych, sferę gospodarki i są narzędziem polityki socjalnej państw¹.

Pod koniec XIX wieku tworzyły się pierwsze powszechne systemy emerytalne, jako element wsparcia państw dla osób starszych, bezrobotnych i chorych. Zmiany demograficzne w XXI wieku powodują, że stają się one zagrożone.

Wprowadzony w Niemczech przez ówczesnego kanclerza Otto Bismarcka system emerytalny zwany bismarckowskim, był systemem repartycyjnym zwanym solidarnościowym. Składki aktualnie pracujących, młodych ludzi finansowały świadczenia osób starszych. Stworzony model wyznaczył kierunki rozwoju ubezpieczeń społecznych i ich przyszłe standardy, tj. solidarność ubezpieczeń, przymusowość i finansowanie świadczeń ze składek. Twórcy systemów emerytalnych powstałych w Niemczech w 1889 roku jak i tych po I wojnie światowej nie byli w stanie przewidzieć, że trendy demograficzne w przyszłości spowodują, że będą one nie do utrzymania².

Reformy systemów emerytalnych w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku dotyczyły głównie zmian w obrębie parametrów istniejących modeli i skupiały się na zachowaniu równowagi finansowej. Polegały na:

- zmniejszeniu wydatków przez ograniczenie przywilejów dla wybranych grup społecznych,
- wydłużeniu stażu pracy wymaganego do uzyskania prawa do świadczeń emerytalnych,
- podwyższaniu wieku uprawniającego do świadczeń,

¹ M. Strzelecka, *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2014, nr 6, s. 1.

² W. Gadomski, *Koniec bismarckowskiego modelu emerytur*, www.obserwatorfinansowy.pl (dostęp 28.10.2022).

- wprowadzaniu zachęt do przystępowania i uczestnictwa w prywatnych programach oszczędzania na emeryturę.

Państwa przenoszą na społeczeństwo odpowiedzialność w zakresie zabezpieczenia finansowego na starość. Wymusiły to zmiany demograficzne, ekonomiczne i grożące załamaniem finansów publicznych skutki dla budżetów państw³.

Zmianę w systemie emerytalnym polegającą na wprowadzeniu systemu zdefiniowanej składki w miejsce systemu zdefiniowanego świadczenia wprowadzono w kilku krajach. Prekursorem zmian była Szwecja. W kraju tym, reformę emerytalną wprowadzono w życie w 1995 roku⁴.

Tematyka dotycząca systemów emerytalnych obecnie jest przedmiotem wielu debat i analiz ekonomistów. Zagadnienie nabiera istotnego znaczenia w obliczu istniejących przemian społeczno-gospodarczych. Problemy demograficzne, pandemia Covid-19 i konflikt zbrojny w Ukrainie wymuszają weryfikację skuteczności obecnie stosowanych rozwiązań w obrębie systemów emerytalnych.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie czynników i kryteriów charakteryzujących modele systemów emerytalnych oraz poszukiwanie odpowiedzi na pytanie czy istnieje wzorcowy system emerytalny? Metodą badawczą pracy jest analiza treści dokumentów. Praca dotyczy przeglądu literatury krajowej i zagranicznej w analizowanym obszarze. W podsumowaniu zawarte są zalecenia płynące z analizy oraz wskazany jest kierunek rozwoju modeli systemów emerytalnych.

Główne cele systemów emerytalnych

Zagadnienie współczesnego systemu emerytalnego, z ekonomicznego spojrzenia, wymaga obrania dwóch perspektyw – mikro- i makroekonomicznej. Perspektywa mikroekonomiczna to konieczność zabezpieczenia konsumpcji jednostki w okresie starości. Ma to znaczenie szczególnie w okresie obniżenia wydolności zdrowotnej, osłabienia wytrzymałości fizycznej i zdolności do utrzymania lub podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych. Zapewni ją zgromadzenie oszczędności w okresie pracy zawodowej. Oszczędzanie odbywa się kosztem bieżącej konsumpcji. Perspektywa makroekonomiczna przedstawia się inaczej. W cyklu życia, gospodarstwa domowe, podejmują decyzje w zakresie podziału uzyskiwanego dochodu. Wykorzystują do tego celu narzędzia finansowe, rynki i solidarność międzypokoleniową. W pierwszym przypadku

³ M. Strzelecka, *Ubezpieczenia ...*, op. cit., s. 2.

⁴ S. Plaskacz, *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2020, nr 4, s. 3.

jednostka opłaca składki emerytalne w okresie pracy zawodowej. W ten sposób wykupuje prawo do otrzymania świadczeń emerytalnych w przyszłości. W drugim przypadku jednostka opłaca składki i oszczędza, wykorzystując do tego różne narzędzia finansowe (lokowanie środków w funduszach inwestycyjnych, funduszach emerytalnych, bankach). Wysokość przyszłych świadczeń zależy od wpłaconych do systemu w przyszłości składek oraz od ceny po której zostaną upłynnione aktywa emerytalne. W tym przypadku nie ma znaczenia model systemu emerytalnego.

System emerytalny w zakresie mikroekonomicznym jest instrumentem wygładzenia konsumpcji w okresie życia jednostki przy redystrybucji dochodu⁵. Natomiast w skali makroekonomicznej jest podziałem bieżącego PKB między społeczeństwo aktywne zawodowo i emerytów. Dla indywidualnego uczestnika, system jest narzędziem redystrybucji jego dochodu w danym okresie życia⁶. Tadeusz Szumlicz definiuje go jako ogół rozwiązań instytucjonalnych. Poprzez ustalenie zasad: gromadzenia środków emerytalnych, powstawanie kapitałów emerytalnych i uprawnień oraz wypłat świadczeń emerytalnych. To zmierza do zapewnienia uczestnikom systemu na okres starości dochodów w postaci świadczeń emerytalnych⁷. Kolejnym ważnym celem systemu emerytalnego jest zabezpieczenie przed szybkim skonsumowaniem zgromadzonego wcześniej w wyniku oszczędzania kapitału i zabezpieczenie jednostki przed ryzykiem długowieczności (*longevity risk*). Dokonuje się tego przez zastosowanie metody ubezpieczenia w systemie emerytalnym. Wypłata świadczeń z systemu bazowego w formie renty dożywotniej jest tego przykładem. W ramach obowiązkowego systemu emerytalnego realizowany jest cel zapobiegania ubóstwu wśród osób starszych.

Wskazane cele wpisują się w szerszą grupę celów systemu emerytalnego. Grupa ta, nazwana jest adekwatnością emerytur czy też adekwatnością dochodową systemu emerytalnego⁸.

⁵ F. Chybalski, *Adekwatność dochodowa, efektywność i redystrybucja w systemach emerytalnych. Ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 15 .

⁶ M. Góra, *System emerytalny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003, s. 16.

⁷ T. Szumlicz, *System zabezpieczenia emerytalnego*, Polityka społeczna, Warszawa 2006, s. 188.

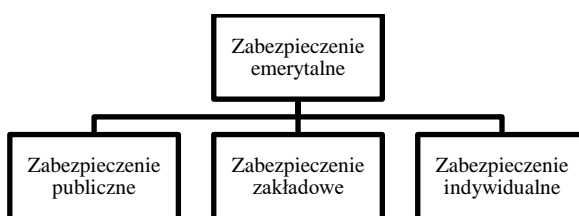
⁸ F. Chybalski, *Adekwatność dochodowa...*, *op. cit.*, s. 17.

Elementy i kryteria modeli systemów emerytalnych

System zabezpieczenia społecznego może być kilkuelementowy. Emerytura, rozumiana jako transfer pieniężny wypłacany okresowo po osiągnięciu wieku emerytalnego aż do śmierci beneficjenta⁹, może być efektem zsumowania transferów finansowych z wielu źródeł.

Biorąc pod uwagę podmiot jako kryterium klasyfikacji, któremu przypada inicjatywa w zabezpieczeniu emerytalnym, system tworzą trzy podsystemy przedstawione na rysunku 1.

Rysunek 1. Struktura zabezpieczenia emerytalnego



Źródło: M. Dybał, *Efektywność inwestycyjna funduszy emerytalnych*, Warszawa 2008, s. 14.

Zabezpieczenia emerytalne – publiczne, zakładowe i indywidualne tworzą „formalne” możliwości zabezpieczenia emerytalnego i obejmują tylko dochody pieniężne. Połączenie metod „formalnych” i „nieformalnych” – nazywanych również „naturalnymi”¹⁰, pomoc otoczenia, rodziny i różnych organizacji – można nazwać zabezpieczeniem na starość¹¹. Metody nieformalne opierają się również na świadczeniach rzeczowych¹².

Czynniki charakteryzujące system emerytalny

W literaturze przedmiotu można odnaleźć wiele różnych klasyfikacji systemów emerytalnych. Współczesne modele są połączeniem różnych rozwiązań w zakresie administrowania i zarządzania nimi, uczestnictwa, podstaw kalkulacji świadczeń jak i metod ich tworzenia. Są to konstrukcje hybrydowe.

⁹ M. Żukowski, *Wielostopniowe systemy zabezpieczenia emerytalnego w Unii Europejskiej i w Polsce. Między państwem a rynkiem*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997, s. 17.

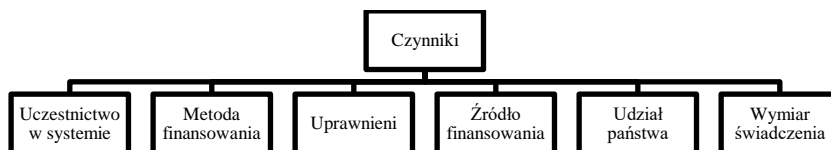
¹⁰ M. Góra, *System emerytalny...*, *op. cit.*, s. 28.

¹¹ M. Żukowski, *Wielostopniowe systemy...*, *op. cit.*, s. 17.

¹² M. Dybał, *Istota i rodzaje systemów emerytalnych*, *Ekonomia* 18, Wrocław 2010, s. 233.

Charakterystykę systemu emerytalnego można przedstawić za pomocą odpowiednich czynników. Rysunek 2.

Rysunek 2. Czynniki charakteryzujące system emerytalny



Źródło: M. Dybał, *Istota i rodzaje systemów emerytalnych*, Wrocław 2010, s. 233.

Czynnikiem wpływającym na podział systemów emerytalnych jest już samo uczestnictwo w nich. Wyróżniamy systemy:

- obowiązkowe, są zaliczane do systemów publicznych lub powszechnych. Uczestnictwo w nich jest obowiązkowe;
- dobrowolne, są to często systemy prywatne. Uczestnictwo w nich jest zależne od decyzji jednostek, które decydują o tym, czy przystępują do takiego programu¹³.

W swobodnym kształtowaniu zabezpieczenia emerytalnego, występuje bardzo duże ryzyko, że część społeczeństwa nie zabezpieczy swoich dochodów na starość w wystarczającym zakresie. Takie nieświadome działanie nazywane jest krótkowzrocznością – myopia¹⁴. Dotyczy ona ludzi charakteryzujących się skłonnością do ryzyka, a w szczególności ludzi młodych. Duża grupa społeczeństwa może wyjść z założenia, że bez względu na sytuację w jakiej się znajdzie, państwo nie pozostawi ich samym sobie bez opieki na starość. Jest to swego rodzaju „cwaniactwo” W literaturze przedmiotu takie zachowanie nosi nazwę „free-riding” – „jazda na gapę”. W takiej sytuacji możemy mówić o krótkowzroczności świadomej¹⁵.

Sprawiedliwość społeczna¹⁶, która wskazuje na potrzebę przenoszenia dochodów w kierunku ludzi biedniejszych czyli redystrybucji, jest argumentem przemawiającym za obowiązkowym uczestnictwem w systemie emerytalnym. czyli wtórnego podziału dochodów w kierunku biedniejszej części społeczeństwa. Cechą charakterystyczną dla większości rozwiniętych

¹³ M. Dybał, *op. cit.*, s. 233.

¹⁴ S. Golinowska, *Polityka społeczna państwa w gospodarce rynkowej*. Studium ekonomiczne, Warszawa 2002, s. 70.

¹⁵ M. Góra, *System emerytalny...*, *op. cit.*, s. 24.

¹⁶ M. Lundholm, *Compulsory Social Insurance – A Critical Review*, Uppsala-Economic Studies 1991, s. 47-48.

społeczeństw jest to, że państwo nie pozostaje obojętne na problemy najbiedniejszych, w tym ludzi starych.

W literaturze przedmiotu¹⁷ szeroko opisywany jest interwencjonizm państwa w zabezpieczenie społeczne, który ma zarówno swoje wady, jak i zalety. Powszechne systemy emerytalne są relatywnie tanimi modelami ponieważ wykorzystują korzyści skali¹⁸. Koszty w systemach dobrowolnych w przeliczeniu na jednego uczestnika są zdecydowanie wyższe. Pomimo wyższego stopnia redystrybucji objęcie społeczeństwa obowiązkowym systemem jest tańsze dla rządów i nie generuje niepokoju w społeczeństwie. Zaniechanie lub pozostawienie ludziom dobrowolności wyboru ubezpieczenia mogło by rodzić wiele reperkusji.

Dokonując podziału systemów emerytalnych ze względu na kryterium sposobu nabywania prawa do świadczeń, możemy wyróżnić systemy dotyczące całej mieszkającej populacji ludności lub mającej prawo do pobytu stałego albo obywatelstwa oraz te związane z zatrudnieniem. Pierwsze odnoszą się do techniki zaopatrzeniowej, drugie zaś do ubezpieczeniowej¹⁹.

Czynnikiem wpływającym na modele systemów emerytalnych jest sposób ich finansowania. Wyróżniamy następujące systemy:

- finansowy (*funded*), gdzie podstawowym narzędziem są rynki finansowe, natomiast stopa zwrotu osiąga poziom stopy zwrotu z portfela inwestycyjnego;
- niefinansowy (*unfunded*), na tej płaszczyźnie mają znaczenie realne procesy gospodarcze. W tym obszarze nie są inwestowane aktywa, które kierowane są w celu wypłaty bieżących świadczeń. Funkcjonują pod nazwą *pay as you go* (PAYG). Stopa zwrotu powinna być powiązana ze stopą wzrostu PKB, a nie ze stopą zwrotu z rynków finansowych. Taka zależność może zapewnić równowagę systemu na przestrzeni wielu lat. Docelowo powinna być równa wewnętrznej stopie zwrotu. Przy takiej konfiguracji pasywa planu emerytalnego rosną w takim tempie, w jakim przyrastają aktywa planu.

Udział państwa w systemie to kolejny czynnik kształtujący system emerytalny. Zainteresowane podmioty działają w ramach tworzonych przez państwo instytucji, które rozliczają, zarządzają i wypłacają zgromadzone fundusze.

¹⁷ N. Barr, *Ekonomika polityki społecznej*, Poznań 1993; P. Diamond, *Economic support in the old age*, Washington 1995; M. Friedman, R. Friedman, *Free to choose*, London 1980.

¹⁸ C.B. Mulligan, X. Sala-i-Martin, *Social Security in Theory and Practice (II): Efficiency Theories, Narrative Theories, and Implications for Reform*, Cambridge 1999, s. 22.

¹⁹ M. Dybał, *Istota i rodzaje...*, *op. cit.*, s. 234.

Zasadniczym kryterium, klasyfikacji systemów emerytalnych, są metody ustalania wysokości świadczeń:

- system o zdefiniowanej składce (*defined contribution, DC*), w tym przypadku wysokość świadczenia determinuje zgromadzona i skorygowana o stopę zwrotu kwota składek emerytalnych przy uwzględnieniu, w momencie rozpoczęcia wypłat świadczeń, oczekiwanej długości dalszego trwania życia,
- system o zdefiniowanym świadczeniu (*defined benefit, DB*), w tym przypadku wysokość świadczenia nie jest determinowana przez zgromadzoną i skorygowaną o stopę zwrotu kwotę składek emerytalnych oraz oczekiwaną, w momencie rozpoczęcia wypłat, długością dalszego trwania życia. Natomiast jest uwarunkowana długością okresów składkowych i nieskładkowych, wysokością otrzymywanego wynagrodzenia i stażem pracy. W takich systemach wysokość świadczenia pozostaje niezależna od oczekiwanego okresu, przez jaki świadczeniobiorca miałaby je pobierać²⁰.

Między wskazanymi modelami występują istotne różnice. Model DC charakteryzuje się systematycznym oszczędzaniem i odwlekaniem w czasie dnia przejścia na świadczenie. To oznacza przyrost kapitału (przy założeniu nieujemnej stopy zwrotu) i skrócenie okresu pobierania świadczenia. Zatem świadczenie wzrasta z uwagi na zgromadzenie kapitału oraz mniejszą ilość przyszłych wypłat. Natomiast na wysokość świadczenia w modelu DB ma wpływ okres pracy, który kształtuje kwotę kapitału emerytalnego. Natomiast długość pobierania świadczeń nie ma bezpośredniego wpływu na ich wysokość.

Kombinacja dwóch omówionych wyżej klasyfikacji prowadzi do bardziej precyzyjnego podziału systemów emerytalnych, opartego na kierunkach dystrybucji PKB oraz metodach ustalania wysokości świadczeń:

- model zdefiniowanej składki – finansowy (*funded defined contribution, FDC*),
- model zdefiniowanego świadczenia – finansowy (*funded defined benefit, FDB*),
- model zdefiniowanej składki – niefinansowy (*national lub non-financial defined contribution, NDC*),
- model zdefiniowanego świadczenia – niefinansowy (*national lub non-financial defined benefit, NDB*).

Wskazana klasyfikacja systemów emerytalnych jest między sobą zależna. Państwo odgrywa znaczącą rolę w kształtowaniu systemów obowiązkowych, ponieważ jest podmiotem zarządzającym i administrującym, kreującym sferę

²⁰ F. Chybalski, *Adekwatność dochodowa...*, *op. cit.*, s. 20.

legislacyjną. Nie bez znaczenia jest również rola sektora prywatnego. Mimo tego, że model niefinansowy dominuje w systemach obowiązkowych, funkcjonują w nich także narzędzia oparte na modelu finansowym, są to plany emerytalne. Wszystkie wskazane modele ustalania wysokości świadczeń są bardzo popularne. Duże zaangażowanie państwa w kształtowanie obowiązkowego systemu nie dyskwalifikuje systemu o charakterze dobrowolnym. W wielu państwach systemy te się przenikają. Wskazują na to ustanowione przez kraje świadczenia o charakterze minimalnym, które nie są uzależnione od zgromadzonego kapitału i oczekiwanej dalszej długości trwania życia, jednak opierają się na długości okresu składkowego i stażu pracy. Model finansowy zdefiniowanej składki (FDC), rzadziej model finansowy zdefiniowanego świadczenia (FDB) występuje w dobrowolnych systemach emerytalnych, gdzie w rękach prywatnych instytucji skupia się zarządzanie gromadzonymi środkami²¹.

Wnioski

Kraje europejskie różnią się między sobą pod względem zmienności systemu emerytalnego. W niektórych krajach poziom tej zmienności jest stosunkowo niski, a w innych wysoki. Nie można jednoznacznie ocenić, czy wysoka zmienność systemu jest czymś dobrym, czy złym. Z jednej strony może być odbierana jako sygnał pozytywny. Może świadczyć o elastyczności i zdecydowanych reakcjach na wyzwania płynące z otoczenia, zarówno zewnętrzne (demograficzne, społeczno-gospodarcze), jak i wewnętrzne (organizacja zadań i procedur). Z drugiej strony wysoka dynamika zmian w systemie emerytalnym może generować różnorakie koszty społeczne i ekonomiczne: spadek zaufania społecznego, negatywny wpływ na decyzje emerytalne podejmowane przez uczestników systemu, skłaniając ich do krótszej aktywności zawodowej i szybszego przechodzenia na emeryturę, ponoszenie kosztów związanych ze zmianą sposobu organizacji i administrowania systemem²². Wszelkie reformy systemów emerytalnych nieuchronnie wiążą się z ich optymalizacją, co jest trudnym zadaniem, ponieważ systemy emerytalne są dynamiczne, wielowymiarowe i podlegają wpływowi różnych czynników demograficznych, inwestycyjnych i instytucjonalnych²³.

²¹ F. Chybalski, *Adekwatność dochodowa ...*, op. cit., s. 20.

²² Ł. Jurek, *Zmienność systemów zabezpieczenia emerytalnego: porównanie międzynarodowe*, Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka, Zakład Ubezpieczeń Społecznych 2021, nr 1, s. 14.

²³ A. Nepp, V. Larionova, O. Okhrin, A. Sesekin, *Optimal Pension System: Case study*, Economics and Sociology, 2018, s. 267.

Przedstawiona analiza wskazuje, że nie istnieje jeden wzorcowy model systemu emerytalnego. Większość krajów europejskich przystosowuje rozwiązania emerytalne do wewnętrznych uwarunkowań ekonomiczno-społecznych. Kraje dążą do wypracowania optymalnego systemu emerytalnego stabilnego finansowo, aby dochody na emeryturze umożliwiły niezależność ekonomiczną i pozwoliły utrzymać bezpieczny standard życia²⁴. Powyższe cele są możliwe do osiągnięcia przy założeniu, że systemy emerytalne powinny:

- być łatwe do zrozumienia dla uczestników systemu,
- zapewnić ubezpieczonym poczucie bezpieczeństwa i stabilności,
- wychodzić naprzeciw potrzebom społecznym uwzględniając poczucie równości płci,
- być optymalizowane pod względem kosztów,
- wiązać wiek emerytalny ze średnią długością trwania życia,
- ograniczać dostęp do wcześniejszych świadczeń emerytalnych dla uprzywilejowanych grup zawodowych,
- wspierać dłuższe życie zawodowe poprzez dostęp do edukacji niezależnie od wieku oraz programy mające zachęcić do tworzenia różnorodnych miejsc pracy dostosowanych do możliwości psychofizycznych starszych pracowników,
- tworzyć i wspierać programy promujące aktywne i zdrowe starzenie się,
- edukować w zakresie dodatkowego oszczędzania w celu zabezpieczenia finansowego na emeryturze.

Rosnąca współcześnie liczba starzejących się społeczeństw wymusza na państwach przyjęcie w polityce emerytalnej kierunków zmierzających do zapewnienia obywatelom świadczeń w takiej wysokości, aby utrzymać godny standard ich życia. Rozwiązań tego problemu jest wiele. Przede wszystkim lokowanie gromadzonych oszczędności w kilku miejscach, w filarze publicznym rozszerzonym o dodatkowe ubezpieczenia indywidualne i grupowe. W dobie rozwijającej się medycyny oraz świadomości indywidualnej w zakresie dbania o swoje zdrowie fizyczne i psychiczne, nieuniknione jest wydłużanie się trwania życia. Tym samym, choć kontrowersyjnym, jednak koniecznym krokiem jest podwyższanie wieku emerytalnego. Wysokość i dostępność świadczeń emerytalnych ograniczy zapotrzebowanie na korzystanie z pomocy opieki społecznej na starość²⁵. Aby nie doprowadzić do destabilizacji publicznych systemów emerytalnych, rządy państw powinny rozważyć przechodzenie na dodatkowe systemy emerytalne, w których udział pracowników jest dobrowolny,

²⁴ *Biała Księga. Plan na rzecz adekwatnych, bezpiecznych i stabilnych emerytur*. Dokument COM (2012) 55 wersja ostateczna, s.10-11 (dostęp 01.11.2022).

²⁵ J. Petelczyc, *Systemy emerytalne na świecie. Z którego kraju brać przykład?*, www.gazeta.sgh.waw.pl, 2020 (dostęp 01.11.2022).

a nie wymagany i które są finansowane niezależnie od publicznego systemu emerytalnego²⁶. Systemy emerytalne należy dostosowywać do zmieniających się warunków ekonomiczno-społecznych w celu ich bieżącej stabilizacji w oparciu o wprowadzane regulacje prawne.

Bibliografia

1. Barr N., *Ekonomika polityki społecznej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1993.
2. *Biała Księga. Plan na rzecz adekwatnych, bezpiecznych i stabilnych emerytur*. Dokument COM (2012) 55 wersja ostateczna, Bruksela 2012.
3. Chybalski F., *Adekwatność dochodowa, efektywność i redystrybucja w systemach emerytalnych. Ujęcie teoretyczne, metodyczne i empiryczne*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
4. Diamond P., *Economic suport in the old age*, *Annual Bank Conference on Development Economics*, The World Bank, Washington 1995.
5. Dybał M., *Istota i rodzaje systemów emerytalnych*, *Ekonomia* 18, Wrocław 2010.
6. Friedman M., Friedman R., *Free to choose*, Harvest Books, London 1980.
7. Gadomski W., *Koniec bismarckowskiego modelu emerytur*, www.obserwatorfinansowy.pl,
8. Golinowska S., *Polityka społeczna państwa w gospodarce rynkowej. Studium ekonomiczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
9. Góra M., *System emerytalny*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2003.
10. Jurek Ł., *Zmienność systemów zabezpieczenia społecznego: porównanie międzynarodowe*, *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2021.
11. Lundholm M., *Compulsory Social Insurance – A Critical Review*, Uppsala – Economic Studies 1991.
12. Mulligan C.B., Sala-i-Martin X., *Social security in Theory and Practice (II): Efficiency Theories, Narrative Theories and Implications for Reform*, Economics Working Papers, Cambridge 1999.
13. Nepp A., Larionova V., Okhrin O., Sesekin A., *Optimal Pension System: Case study*, Economics and Sociology, 2018.
14. Petelczyc J., *Systemy emerytalne na świecie. Z którego kraju brać przykład?*, www.gazeta.sgh.waw.pl, 2020.

²⁶ M. Potucek, *Pension Systems' Privatisation in Central and Eastern Europe*, *Problemy Polityki Społecznej* 2020, vol. 48, s. 49.

15. Plaskacz S., *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2020, nr 4.
16. Potucek M., *Pension Systems' Privatisation in Central and Eastern Europe*, *Problemy Polityki Społecznej* 2020, vol. 48.
17. Strzelecka M., *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka*, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2014.
18. Szumlicz T., *System zabezpieczenia emerytalnego*, *Polityka społeczna*, Warszawa 2006.
19. Żukowski M., *Wielostopniowe systemy zabezpieczenia społecznego w Unii Europejskiej i w Polsce. Między państwem a rynkiem*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 1997.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF PENSION MODELS AND THEIR MODERN VARIETIES

Abstract: Retirement models created by state governments are a form of material security for people after a period of professional activity. There are different models of pension systems in European countries. They are based on the pay-as-you-go and capital system. Problems related to their functioning are the subject of many debates and analyzes by economists. They are gaining importance in the face of ongoing socio-economic changes. Demographics, the Covid-19 pandemic and the armed conflict in Ukraine force verification of the effectiveness of the currently used solutions in the field of pension systems. The aim of the article is to present the basic criteria for the division of models of pension systems and to seek an answer to the question: is there a model retirement system? There were analyzed factors and criteria characterizing them. The analysis of the subject of research shows that there is no single retirement model. Most European countries adapt their retirement solutions to their internal economic and social conditions. States strive to develop an optimal retirement system that is economically stable and allows for a dignified life. Based on the discussion, the summary of the work contains recommendations indicating the direction of development of retirement system models.

Keywords: retirement model, retirement benefits, demography.